

O KRANJCIMA U HRVATSKO-SLAVONSKOJ VOJNOJ KRAJINI OD KRAJA 16. DO POČETKA 18. STOLJEĆA. PRILOG POZNAVANJU SLOVENSKO-HRVATSKIH VEZA U RANOME NOVOM VIJEKU

ABOUT THE PEOPLE FROM CARNIOLA IN CROATIAN-SLAVONIAN MILITARY BORDER FROM THE END OF THE 16TH TO THE BEGINNING OF THE 18TH CENTURY. CONTRIBUTION TO KNOWLEDGE OF SLOVENE-CROATIAN RELATIONS IN THE EARLY MODERN PERIOD

Hrvoje PETRIĆ

Odsjek za povijest,
Filozofski fakultet Zagreb,
Sveučilište u Zagrebu, Ivana Lučića 3,
HR-10000 Zagreb
hrvoje.petric@ffzg.hr

Primljeno / Received: 13. 4. 2017.

Prihvaćeno / Accepted: 14. 6. 2019.

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC: 323.15(214.58)497.525 Kranjec

SAŽETAK

Autor se osvrće na izvore u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini u kojima se relativno često javljao etnik Kranjec. U slučaju Kranjaca u Slavonskoj Vojnoj krajini postoji mogućnost kako su ovim etnikom možda bili obuhvaćeni doseljenicima iz raznih »krajina«. Valja podsjetiti i to da se zemlja Štajerska u svom kasnijem opsegu prostirala preko područja nekadašnjih triju krajina: Savinjske, Podravske i Karantanske. Kako su se od svih unutarnjoaustrijskih zemalja u Kraljevini Slavoniju najviše doseljavali stanovnici iz Štajerske možda su doseljenici poznati pod nazivom Kranjci u Slavonskoj Vojnoj krajini, barem djelomično, štajerskog podrijetla. Pri ovome razmatranju ne treba isključiti ni djelomičnu mogućnost da se pod nekim »Kranjcima« kriju »povratnici« odnosno potomci ranijih iseljenika s ovih prostora, iako je to gotovo nemoguće dokazati. U svakom slučaju rad predstavlja prilog za daljnje rasprave o slovensko-hrvatskim vezama u ranome novom vijeku.

Ključne riječi: Kranjci, rani novi vijek, Hrvatsko-slavonska vojna krajina, povijest migracija

Key words: »Kranjci« (people from Carniola), Early Modern Period, Croatian-Slavonian Military Border, history of immigrations

UVOD

Od sredine 16. do sredine 18. stoljeća u današnjoj sjeverozapadnoj i zapadnoj Hrvatskoj brojni su procesi koji djeluju konvergencijski u procesu rane hrvatske nacionalne integracije. Nisu samo staleški sabori u tome važni, tim više što njihovo djelovanje nije uvijek istosmjerno (npr., rascijep hrvatsko-slavonskog plemstva u slučaju zrinško-frankopanske urote imao je bar donekle i svoje regionalne vidove), a s druge strane, vojnokrajiske su vlasti te koje postupno stvaraju pojam »Hrvatske krajine« od Jadranskog mora do rijeke Drave nakon 1699. godine, odnosno, u 18. stoljeću itd.

Smatram da treba biti oprezan kod bilo kakvih pokušaja određivanja etničke pripadnosti stanovništva jer se kod određivanja naziva koji izgledaju kao etnički mora, ako je to moguće, za svaki slučaj raščlaniti širi kontekst u kojem se on javlja. Prije svega može se primijetiti da izvori ne sadrže takve podatke iz kojih bi se mogli sagledati objektivni kriteriji za određivanje jasnog etničkog karaktera i

etničke pripadnosti pojedinih grupa stanovništva na istraživanom prostoru. Hrvatska i slovenska historiografija su, u slučaju čitava ovog izazova, neovisno o svemu što je dosad učinjeno i čega zbilja ima vrlo mnogo, naročito s kulturološkog stajališta, još uvijek suočene s vrlo velikim nepoznicama.

U obradi pojedinih skupina stanovništva na istraživanom vojnokrajiškom prostoru uopće ne treba biti opterećen potrebom jednoznačnog tumačenja pojmova kojim su atribuirane manje ili veće skupine ljudi u različitim prostorima i u različitim vremenima. Neka, primjerice, socijalno-statusna skupina u različitim situacijama ili, kad je riječ o izvorima, u različitim kontekstima može imati drugačija imena.

Čini mi se da je za istraživanje pojma Kranjci u Hrvatsko-slavonskoj krajini najbolje teorijski se referirati na povijest koncepata (Conceptual history, Begriffsgeschichte)¹, u ovom slučaju promjene pojma Kranjci kroz razna razdoblja i na različitim područjima.

Rad sam temeljio na objavljenim i neobjavljenim izvorima, ali sam u obzir uzimao relativno bogate rezultate historiografije koje sam ugradio u sadržaj ove pogranične problematike.² Korisne i lako dostupne preglede razvitka Hrvatsko-slavonske krajine, uz ostale, napisali su Fedor Moačanin i Karl Kaser.³ O Kranjcima u Lici pisali su Fedor Moačanin⁴ i autor ovoga rada koji se također bavio i etnikom Kranjec u Križevačkoj županiji i Varaždinskom generalatu.⁵ U novije je vrijeme objavljeno nekoliko knjiga i tekstova o hrvatsko-slovenskim vezama kroz povijest,⁶ ali i o slovenskoj nacionalnoj integraciji odnosno razdoblju koje joj je prethodilo.⁷ Više pojedinačnih članaka koji se odnose na istraživano razdoblje i problematiku objavljeno je u raznim znanstvenim časopisima. Na njih ću se pozivati u tekstu koji slijedi.

U Hrvatskoj enciklopediji o Kranjcima piše: »Kranjci, etnik koji se u pov. izvorima s kraja XVII. i poč. XVIII. st. koristi za dio stanovništva Like što se na to područje naselio potkraj XVII. st. Navodi se da su se oni sami nazivali Hrvatima, a da ih je Kranjcima zvalo ostalo stanovništvo. Pretpostavlja se da su Kranjci Hrvati koji su se u Liku doselili iz tadašnje vojvodine Kranjske, bilo izravno, bilo tako što su prije doseljenja neko vrijeme boravili drugdje u Hrvatskoj (vjerojatno u Gorskoj kotaru).«⁸

Problematika vezana uz Kranjce i prostor hrvatskih zemalja je mnogo složenija od zapisa u Hrvatskoj enciklopediji. Jasna Andrić smatra da »pitanje oko etnika Kranjac nastaje kada se taj naziv tiče Hrvata, pojedinaca ili čitavih grupa, jer Kranjci su Slovenci iz Kranjske, po zapadnijoj Hrvatskoj katkada u običnom govoru i Slovenci uopće. Ako se Hrvate naziva Kranjcima pomišlja se, i pomišljalo se,

¹ R. Koselleck, *Begriffsgeschichten*, Frankfurt am Main 2006; H-U. Gumbrecht: *Dimension und Grenzen der Begriffsgeschichte*, Paderborn 2006.

² O fenomenima granica i pograničnih prostora usp. D. Roksandić, *Triplex Confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti 1500-1800.*, Zagreb 2003.

³ F. Moačanin, *Vojna krajina do kantonalnog uređenja 1787. godine*, u: D. Pavličević (ur.), *Vojna krajina. Povijesni pregled – historiografija - rasprave*, Zagreb, 1984; K. Kaser, *Slobodan seljak i vojnik.*, knj. 1 – *Rana krajiška društva (1545-1754.)*, Zagreb, 1997.

⁴ F. Moačanin, *Kranjci u Lici*, Etnološka tribina, 9, Zagreb 1986., str. 7-10; isti, *Radovi iz povijesti Vojne krajine*, priredila: N. Štefanec, Srpsko kulturno društvo »Prosvjeta«, Zagreb 2016, str. 304-309.

⁵ H. Petrić, *Tko su Kranjci u Lici i Krbavi krajem 17. i početkom 18. Stoljeća*, *Identitet Like - korijeni i razvitak*, Holjevac, Željko (ur.), Zagreb-Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar - Područni centar Gospić, 2009, str. 385-401; isti, *O Kranjcima i »Slovincima« ili Slavoncima (Slovincima) u Križevačkoj županiji te Varaždinskom generalatu od kraja 16. do početka 18. stoljeća*, *Cris: časopis Povijesnog društva Križevci*, vol. XI, Križevci 2009., 30-47; isti, *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*, *Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju*, Meridijani, Sambor 2012, str. 233-245. Veći dio rezultata dobivenih u ovim istraživanjima prenosi se u ovom radu.

⁶ B. Golec, *Širenje hrvatskog etnonima i lingvonima na slovensko stanovništvo današnje istočne Slovenije između 16. i početka 19. stoljeća i njihovo iščeznuće*, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 49, Zagreb 2017, str. 127-146; B. Golec, *Nedovršena kroatizacija dijelova istočne Slovenije između 16. i 19. stoljeća*, *Koprivnica 2018; usp. i knjigu koja govori o kasnijem periodu : M. Zajc, Gdje slovensko prestaje, a hrvatsko počinje. Slovensko-hrvatska granica u 19. i početkom 20. Stoljeća*, Zagreb 2008.

⁷ Npr. G. Makarovič, *Ke še nismo bili Slovenci in Slovenke*, Ljubljana 2008; J. Kosi, *Kako je nastala slovenska nacija : Počeci slovenskog nacionalnog pokreta u prvoj polovici XIX. stoljeća*, Zagreb 2019.

⁸ *Kranjci*, *Hrvatska enciklopedija (Kn-Mak)*, knj. 6, Zagreb 2004., str. 229.

na njihovo poznato ili predmnijevano podrijetlo iz Slovenije, što je u nizu primjera, dakako moguće. Isto je tako moguće da rješenje nije uvijek tako jednostavno. Ime se može ticati čitavih grupa Hrvata, napose po Lici, Baniji i Kordunu, a drugdje po Hrvatskoj češće se on tiče pojedinaca ili manjih grupa s posebnim zanimanjima. Od etnika Kranjac nastala su i brojna prezimena, a i tu se za njihove nositelje ne može isključiti stvarno podrijetlo predaka im iz slovenskih strana.«⁹

U dosadašnjem pisanju o Kranjcima u hrvatskim zemljama iskristalizirale su se mogućnosti da se etnik Kranjac tiče onih Hrvata koji su se nakon ratova s Osmanlijama vratili iz Kranjske odnosno da je ovaj etnik korišten za Slovence iz Kranjske zapravo prenesen na Hrvate ili da je ime Kranjec/Kranjac nastalo na području Vojne krajine međusobnim utjecajem imenom Kranjac i imenice krajina. »Kraće rečeno: radi li se o prijenosu imena Kranjac na skupine Hrvata ili im je etnik izveden od etnika krajina (ili je na neki način nastao od obiju riječi), a zatim bi pitanje bilo kakav je uzrok i smisao takva nazivanja i s kakvim se osjećajem ono daje i prihvaća. Pomoć se može potražiti u razmatranju kazivanja o tom imenu (ili nadimku) koji i danas postoji. Povoljnije bi bilo kada bi odgovarajućih podataka bilo bar nešto više.«¹⁰ Pri tome valja biti oprezan za razdoblje ranoga novog vijeka jer je situacija u pojedinim regijama različita od slučaja do slučaja, a i stanje danas je glede etnika različito od ranonovovjekovnog.

KRANJCI U HRVATSKOJ KRAJINI (KARLOVAČKOM GENERALATU)

Iako je o Kranjcima u Lici i Krbavi pisano relativno dosta, izvori o njima su škrti. No, u novije vrijeme se o stanovništvu Like u 17. i 18. stoljeću razvio interes među publikom koja posjećuje interetske forume. Pri tome je dio interesa usmjeren i na Kranjce u Lici.¹¹

Na osnovu izvora bi trebalo preispitati hipotezu da se pod pojmom Kranjci kriju (samo) doseljenici iz Kranjske neovisno o tome da li se radi o hrvatskom ili kranjskom (slovenskom) etničkom stanovništvu. Također valja ispitati da li se pod pojmom Kranjci u Lici možda radi i o doseljenicima iz drugih »krajina«, raznolikog južnoslavenskog podrijetla.

Na putu traženja objašnjenja tko su ti Kranjci najbolje je početi s dosadašnjim razmišljanjima. Tko su bili Kranjci u Lici odnosno točnije rečeno u »Grofoviji Lici i Krbavi« (području koje je oslobođeno od Osmanlija krajem 17. stoljeću) u ranome novom vijeku je vrlo teško odgonetnuti ako se ovaj problem ne stavi u širi kontekst. Do sada je o ovom problemu najiscrpnije pisao Fedor Moačanin, u velikom ali sadržajnom članku. Njegovo je mišljenje moguće sažeti u to da su se prema oskudnim pisanim i publiciranim izvorima Kranjci doselili u Liku krajem 17. stoljeća, a sami su sebe nazivali Hrvatima, dok su ih ostali Hrvati i Srbi zvali Kranjcima. Moačanin smatra da se pod pojmom Kranjci u Lici razumijevaju hrvatski povratnici iz tadašnje vojvodine Kranjske.¹²

Radoslav Lopašić je 1888. godine, obrađujući doseljavanja u Liku krajem 17. stoljeća spomenuo i Kranjce. Pri doseljavanju u Mušaluku Lopašić piše da je doseljeno nekoliko kuća kmetova »tobožnjih Kranjaca iz priedjela današnje riječko-modruške županije.« Na drugom mjestu Lopašić nastavlja: »Nešto slabiji brojem bili su tako zvani Kranjci, koje su tim imenom prozvali ili po njihovom kajkavskom narječju ili obzirom na pogranični kraj, od kuda su došli; i oni su Hrvati. Njih dovede pop Marko Mesić i knez Jerko Rukavina od Delnica, Broda i Moravicâ, gdje su bili podanici sad komorske, prije zrinske gospoštine Brodske, pa ih nastaniše u Kalugjerovcu, Gornjem Kosinju, Mušaluku, Brušanih i po nešto još i po drugih mjestih.«¹³

⁹ J. Andrić, O Kranjcima, Folia onomastica Croatica, 10, Zagreb 2001., str. 1.

¹⁰ Isto, str. 4-5.

¹¹ Npr. <http://www.forum.hr/showthread.php?t=729671> ili <http://www.stajnica.com/forum/viewtopic.php?p=2017> – pristup ostvaren 27.04.2019.

¹² F. Moačanin, Kranjci u Lici, Etnološka tribina, 9, Zagreb 1986., str. 7-10.

¹³ R. Lopašić, Dva hrvatska junaka (Marko Mesić i Luka Ibršimović), Zagreb 1888., str. 58, 61. »Imena su im od prilike: Sudac, Lisac, Čop, Pleše, Abramović, Naglič, Krulac, Prše, Peret, Šneberger, a ovakovih imena ima i danas ponajviše oko Brodskih Moravica i Delnicâ. Oni sami sebe zovu vazda Hrvati. Ovi doseljenici kmetovali su i u Lici dotle, dok nije Krajina godine 1746. po princu Hildburgshausenu preustrojena. Tobožnjih

To su mišljenje u novije vrijeme preuzeli Karl Kaser, Hannes Grandits i Siegfried Gruber: »Kranjci/Cragnioli vjerojatno nisu bili nikakvi Kranjci ili Slovenci, već također Hrvati. Moguće je da su nazivani Kranjci/Cranioli jer su potjecali iz hrvatsko-kranjskog pograničnog područja, naime, iz područja Delnice-Brod-Moravice.«¹⁴ Možda bi Kranjce trebalo tražiti i sjeverozapadnije, u području Čabra i Prezida koje je u formalnopravnom smislu postalo dio Hrvatske tek krajem 18. stoljeća.¹⁵

Fedor Moačanin je odbacio Lopašićeve stavove o tome da su Kranjci ime dobili po kajkavskom narječju ili »obzirom na pogranični kraj, od kuda su došli«. Moačani smatra da »obje hipoteze nisu previše uvjerljive. Ako nitko drugi, a ono barem kosinjski Hrvati morali su znati da se kajkavski ne govori samo u Kranjskoj, nego i u Hrvatskoj. Ta došli su od Ogullina, najbližeg susjedstva i Kranjske i Gorskog Kotara. Pogranični krajevi Hrvatske teško su mogli biti smatrani Kranjskom. Pravi Kranjci su doduše katkad Hrvatsku krajin, odnosno, Karlovački generalat nazivali 'svojom krajinom' obzirom na to što su sudjelovali u njezinu financiranu, ali naši se 'Kranjci' zasigurno nisu doselili s krajiškog područja.«¹⁶

U opisu Like i Krbave¹⁷ iz 1696. godine, za koji Radoslav Lopašić smatra da ga je napisao biskup Sebastijan Glavinić,¹⁸ u Mušaluku (Mossaluk) se spominju gorštaci porijeklom iz kranjskih brda (»ex Carnicis montibus«) koji su sagradili deset koliba. Opisujući Kosinj spominje u okrugu tri sela od kojih je u gornjem bilo 40 domova stanovnika preseljenih iz kranjskih graničnih područja.¹⁹ Fedor Moačanin je upozorio da se Kranjci kao najmlađi naseljenici spominju 1696. kao »ugroženi od Vlaha« te da su oni ujedno »bili zavisni seljaci«.²⁰

Kapetan grof Antun Coronini je 1697. izvjestio unutarnjoaustrijsku komoru o primorskoj krajini, a napose o stanju Like i Krbave. Coronini spominje da u Lici ima 1000 domova, a među njima su se nalazili: Osmanlije koji su postali kršćani – 130 domova, Vlasi katolici koji su došli iz Krmpota i Sv. Jurja – oko 160 domova, Hrvati od Brinja i Otočca – 60 domova, Kranjci, većim dijelom podložnika gospostije Brod, koja pripada unutarnjoaustrijskoj komori – 140 domova (»Cragnollini sudditti la maggior parte della signoria di Brod, spetante a cotesta eccelsa camera, 140«) te »Vlasi šizmatici« koji

ovih Kranjaca bilo je god. 1697. u svem 140 kuća. Sva četiri spomenuta plemena: pokrštene Turke, Hrvate plemiče, Bunjevce i Hrvate Kranjce, nadmašivali su brojevno u Lici pravoslavni Vlasi.«

¹⁴ K. Kaser, H. Grandits, S. Gruber, Popis Like i Krbave 1712. godine. Obitelj, zemljišni posjed i etničnost u jugozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb 2003., str. 21.

¹⁵ Kolega Boris Golec me upozorio da je Peter Kozler, autor zemljevida »slovenske dežele« (1853) smatrao »da na Hrvaškem tja do Delnic govorijo bolj kranjsko-slovensko kot Belokranjci in bi bilo etnično mejo treba potegniti južneje od deželne meje«. Kolega Golec mi je ustupio informaciju dobivenu od p. Lojzeta Kovačiča, rođenog Delničana, brata delničkoga župnika (2005.): »Delničane sosedje Mrkopaljci še vedno imenujejo Kranjci, oni pa njih Vlasi. V Delnicah je govor precej slovenski, veliko je tudi slovenskih priimkov (Janež).«

¹⁶ F. Moačanin, Kranjci u Lici, str. 9.

¹⁷ Detaljnije o Lici i Krbavi krajem 17. i početkom 18. stoljeća u: M. Sladović, Pověsti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske, Trst 1856.; J. Burić, Biskupija Senjska i Modruška u XVIII. stoljeću, Zagreb 2002.

¹⁸ Mišljenje da je opis iz 1696. godine Glavinićev preuzeo je i Fedor Moačanin, usp. F. Moačanin, Kranjci u Lici, str. 7. No, valja istaknuti da je Mile Bogović utvrdio da je senjski i krbavsko-modruški biskup Sebastijan Glavinić (1689.-1697.) u Liku i Krbavu, koje su mu dane na upravu 3. ožujka 1691. slao u ta područja »svećenike i misionare, ali osobno nije obišao Liku, što je sam pri koncu života izjavio, pa je neopravdano pripisivati njemu onaj opis Like i Krbave«. Usp. M. Bogović, Senjsko-modruška ili krbavska biskupija, Zagreb 2003., str. 65.

¹⁹ R. Lopašić, Spomenici Hrvatske krajine (dalje: SHKR), knj. 3, Zagreb 1889., str. 46-47, 51.

²⁰ Prema Fedoru Moačaninu »Vlasi šizmatici ugrožavaju katolike svojatajući njihovu zemlju. Pastir je i shizmaticima i katolicima Nikola Uzelac budući kako kaluđer ili srpski paroh (utpore kaluger seu Rascianus parochus) podložan vlaškom episkopu Isaiji Popoviću iz Marče. Uzelac je tražio da se ukloni »strani shizmatički episkop iz Metka (radi se o poznatom mitropolitu Atanasiju Ljubojeviću). Ako to bude učinjeno, on obećaje da će zajedno sa svojim Vlasima prijeći u Medak, '... spatiumque cessurum nostris Carniolis, ut securi et pacifici terras incolere valeant'. Očigledno su 'Kranjci', kao najmlađi naseljenici, ti katolici koji su ugroženi od Vlaha. Hrvati su na kosinjsko područje došli odmah iza oslobođenja Like, a njihove posjede i razgraničenje s Vlasima uredio je 1690. komesar Juraj Križanić po nalogu karlovačkog vicegenerala Rabatte. Budući da dolaze s krajiškog područja i njihove posjedovne odnose uređuje vojna vlast, jasno je da su i oni vojnici kao i 'Vlasi'. 'Kranjci' su naprotiv bili zavisni seljaci, kako ćemo još vidjeti. To nam također objašnjava zašto su upravo oni bili ugroženi u sukobima oko zemlje«. F. Moačanin, Kranjci u Lici, str. 8.

su dijelom došli iz Karlovačkog generalata, dijelom iz Banske krajine, a dijelom iz Dalmacije.²¹ Prema tome, Kranjci su u Lici predstavljali 16 posto stanovništva.

Senjski biskup Martin Brajković (1698.-1703.)²² u Lici spominje tzv. peterostruki puk (populus) – 1) plemiće koji su se počeli naseljavati s područja Gacke (Otočca i Brinja), 2) Bunjevce, odlične vojnike koji su bili tvrde glave, iako su bili katolici, jer nisu dozvoljavali da im svećenstvo i službenici nametnu bilo kakve novosti; 3) pokršteni Osmanlije koji su bili bolji od Bunjevaca i »s njima bi se komora vrlo dobro nagodila kad bi htjela razumno raditi.«; 4) »četvrti je onaj puk koji je došao iz bližih krajeva Kranjske, da bi se nastanio na nakim zemljištima u Lici, i zato ga drugi zovu Kranjcima. Oni pak sebe nazivaju Hrvatima, za razliku od svih drugih. Taj je puk naviknut na seljački jaram i sada se ne boji razumnih podavanja vlastelinstvu. Ti su ljudi veoma opasni kad se pobune, no takovg primjera ipak nije bilo u Lici; 5) Vlasi šizmatici koji su najbrojniji.²³

Fedor Močanin je, na osnovu izvora s kraja 17. i početka 18. stoljeća, rezimirao da Kranjci u Lici nesumnjivo sebe nazivaju Hrvatima. »Nisu vojnici, nego seljaci-zemljoradnici. Došli su (ne svi, nego većina njih) s područja gospoštije Brod, koja je pod upravom Unutrašnjoaustrijske komore, kao što su u to vrijeme i Lika i Krbava. Drugi ih nazivaju Kranjcima, jer su došli iz bližih krajeva Kranjske. Ima ih u Lici 140 domova«. Močanin napominje da originalni tekst dozvoljava dvostruku interpretaciju. Po njemu bi bilo točno i kada bi »ex partibus vicinioribus Carniolae« preveli sa »iz krajeva bližih Kranjskoj«, no ipak mu se čini vjerojatnija interpretacija da se radilo o bližim krajevima Kranjske.²⁴

Stjepan Pavičić smatra da su stanovnici Mušaluka »došli iz brdskih krajeva spram Kranjske«, odnosno on se zalaže za prijevod koji ima drugačije značenje od Močaninovog stava.²⁵ Na drugom mjestu Pavičić piše da »su Gorani Hrvati od Čabra, Broda, Gerova i Moravica dobili nadimak Kranjci, jer su bili došli od međe kranjske ili od Kranjske« te time dopušta mogućnost da su ti doseljenici došli iz Kranjske.²⁶ Močanin piše da mu je preostala »logična hipoteza da su lički 'Kranjci' Hrvati, povratnici iz tadašnje vojvodine Kranjske. Pri tome nije bitno jesu li oni neposredno došli u Liku iz Kranjske ili su usput neko vrijeme prije doseljenja boravili i u Hrvatskoj (...) Hipotezi da su lički 'Kranjci' doista došli iz Kranjske samo naoko proturječi Coroninijeva tvrdnja da je veći dio 'Kranjaca' došao s područja gospoštije Brod, koja je i danas i u 17. st. u Hrvatskoj. Prvo, Coroninijeva tvrdnja ne odnosi se na sve 'Kranjce', nego samo na njihov veći dio. Drugo, kako su u 17. st. zabilježena preseljavanja iz Kranjske u Gorski kotar, nije nemoguće da su i ti 'Kranjci' došli u Liku preko brodske gospoštije, ali da su prvotno bili Hrvati iz Kranjske.«²⁷

Manojlo Grbić piše o nakon osmanskog povlačenja doseljenim Kranjcima: »I Srbliji i Bunijevci zovu i danas rod ovaj 'Kranjcima', a i sami ih tako zovu i ma da su Bunijevci iste vjere s njima luče se i razlikuju od njih još vrlo jako. Trista podrugčica i danas ima Bunjevac za Kranjca«. Grbić je bio u

²¹ SHKR, knj. 3, str. 109.

²² A. Sekulić, Martin Brajković, Zagrebački biskupi i nadbiskupi, Zagreb 1995., str. 377-381.; M. Bogović, Senjsko-modruška ili krbavska biskupija, str. 66-67.

²³ SHKR, knj. 3, str. 216.; F. Močanin, Kranjci u Lici, str. 9.; Lika, Hrvatska enciklopedija, sv. 6 (Kn-Mak), Zagreb 2004., str. 569.

²⁴ F. Močanin, Kranjci u Lici, str. 9., bilj. 8.

²⁵ S. Pavičić, Seobe i naselja u Lici, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. 41, Zagreb 1962., str. 190. Stjepan Pavičić inače Kranjce naziva Goranima, a o njihovom govoru na str. 291 piše: »Gorani su došli na ličko tlo s onim istim govorom što su ga već imali starosjedioci u Otočcu i Brinju koji je bio čakavski, ikavski s nešto ekavske zamjene i sa starom akcentuacijom. Oni između njih, koji su potjecali iz Gornjeg Pokuplja od Čabra, Broda, Gerova, naginjali su ponešto na kajkavsku akcentuaciju, jača im je bila ekavska zamjena, a neke su porodice mjesto ča govorile kaj (...)«.

²⁶ Isto, str. 256-257. Močanin kritizira Pavičića riječima: »Pavičić opet previše slobodno interpretira Glaviničeve riječi da su Kranjci u Mušaluku došli 'ex Carnicis montibus (iz kranjskih brda)' kada ih prevodi 'iz brdskih krajeva spram Kranjske'«. Usp. F. Močanin, Kranjci u Lici, str. 9

²⁷ F. Močanin, Kranjci u Lici, str. 9-10.

nedoumici da li se pod pojmom Kranjci kriju doseljeni (etnički) Kranjci »ili su to ostanci od Hrvata starosjedilaca, koji su se sklonili ispred Turaka u Primorje i u Kranjsku«.²⁸

Za istraživanje Kranjaca je zanimljiv popis Like i Krbave iz 1712. godine.²⁹ Na osnovu iscrpne analize toga popisa napravljene Marko Šarić je utvrdio da su Kranjci u Lici i Krbavi živjeli u 258 kuća sa prosjekom 7 ukućana (oko 1692 stanovnika), a činili su 6 posto stanovništva područja popisanog 1712. godine. Prema Marku Šariću postoje dvije percepcije Kranjaca: a) Kranjci su doseljenici iz Kranjske i s vlastelinstava u hrvatskom dijelu gornjeg i srednjeg Pokuplja (kmetovi i bivši kmetovi); b) Kranjci su općenito katolici, stari habsburški podanici doseljeni iz Primorske i Hrvatske krajine i njihovog kranjskog zaleđa. To je izrazito agrarna populacija koja ima četiri podgrupe: a) »pravi« Kranjci (npr. Čop, Delač, Podnar, Žagar); b) »hrvatski« Kranjci (npr. Drašković, Grgurić, Jurković, Marinić); c) »njemački« Kranjci (uglavnom Kočevari, npr. Bolf, Kajfež, Rožman, Šneperger, Špehar, Štajduhar); d) »vlaško-uskočki« Kranjci (npr. Abramović, Aleksić, Busija, Butina, Crnković, Petranović, Pozderac, Skender). Prema istom istraživanju mnoga prezimena Kranjaca su bila izvedena iz obrtničkih zanimanja (20 od 107), pa Marko Šarić pretpostavlja da to možda ima veze s kajžarima u Kranjskoj.³⁰

Da su se među doseljenicima iz Kranjske mogli nalaziti i Hrvati govore podaci Jochanna Weicharda (Janeza Vajkarda) Valvasora iz druge polovice 17. stoljeća (objavljeni 1689. godine). Valvasor među narodima Kranjske spominje i Hrvate koji su živjeli u srednjoj Kranjskoj na Kupi i to između Metlike, Vinice, Podbrežja i Črnomelja³¹, a za okolicu potonjeg naselja kaže: »ta nisu samo odjeća i govor hrvatski, nego je to također i zrak« obrazlažući to time što je takav zrak štetan za zdravlje stranaca. Valvasor za Čatež piše da je to dvorac kraj kojega je veliko hrvatsko selo. Isti u Kostelu bilježi hrvatsku nošnju i jezik.³²

Kranjci u Lici se spominju i kasnije, na što je upozorila Jasna Andrić koja smatra da »po svemu sudeći pitanje imena Kranjac u Lici, na Baniji i na Kordunu nije jednostavno. Može se to ime ticati skupine stanovnika koji se kulturom i govorom razlikuju od susjeda koji su Hrvati kao i oni. Susjedi koji nisu Hrvati pojavu vide dvojako: Kranjcima zovu određene grupe Hrvata, zbog njihovih osobina, no Kranjcima zovu i sve Hrvate katolike u svojoj okolini. Pitanje je još kako sami kranjci to ime primaju. Po nekima oni i sami sebe tako zovu, po drugima ime je zazorno i podrugljivo. Zanimljivo je još da Kranjci nisu samo doseljenici (od Gorskog kotara, pa i iz Primorja), već i lički starosjedioci, bar ponegdje, a pitanje će biti još složenije tamo gdje se pojavljuju i pravi Kranjci, Slovenci«.³³

²⁸ M. Grbić, Karlovačko vladičanstvo, knj. 1, Karlovac 1891., str. 77.

²⁹ K. Kaser, H. Grandits, S. Gruber, Popis Like i Krbave 1712. godine – Obitelj, zemljišni posjed i etničnost u jugozapadnoj Hrvatskoj, Zagreb 2003.

³⁰ Kranjci su obnašali samo jednu vojnu časničku dužnost (kapetana) te obuhvaćali jednog pripadnika tradicionalne elite (kneza). Među kranjcima se u popisu iz 1712. spominju etnici Arbanas i Hrvatini te kmeti Krbavac. M. Šarić, Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712/14. godine, Identitet Like: korijeni i razvitak, knj. 1, Zagreb-Gospić 2009, str. 325-384. Boris Golec smatra da je prezime Šneperger koje Marko Šarić pripisuje kočevskim Njemcima samo oznaka za podložnika vlastelinstva Šneperk (Snežnik) pokraj Loža. Budući da taj dvorac, danas protokolarni objekt, tek zadnjih desetljeća nazivamo njegovim sloveniziranim imenom, a domaći ga znaju samo kao Šneperk, prezime ne mora biti njemačko i nije. Špehar, Rožman, Kajfež i Štajduhar također nisu (samo) kočevska prezimena. Neka od njih u Kočevskoj uopće ne nalazimo, a druga su rasprostranjena po raznim slovenskim pokrajinama i podrijetlo im je etnički slovensko: Špehar dolazi od špeha/špeka, Rožman je oblik osobnog imena Erazem. Čop je u osnovi furlansko prezime loppi koje su u Gorenjsku donijeli željezari, a na područje Čabra i Prezida je zacijelo došlo sekundarnom kolonizacijom iz Gorenjske (npr. kao »fužinari« Zrinskih).

³¹ J. V. Valvasor, Slava vojvodine Kranjske (izabrana poglavlja), Ljubljana 1994., str. 127. Valvasor donosi mnogo podataka o običajima Hrvata u Kranjskoj što može biti zanimljivo za etnografska istraživanja.

³² J. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Crain, Rudolfswert 1877.-1879., knj. 3, str. 122-123, 216-221; F. Močanin, Kranjci u Lici, str. 9-10.

³³ J. Andrić, O Kranjcima, str. 6. »Primjer može biti Istra, gdje je stanje jednostavnije jer nema naseljene skupine koju bi susjedi zvali Kranjcima, a ipak u Istri Kranjci i Kranjci. Slovenci su po Istri prodavali glazirane posude, 'kranjice', kako su ih zvali Istrani, jer je narod sve slovenske proizvođače, koji su ovamo donosili robu na prodaju, nazivao Kranjcima. Izraz Kranjac nije imao pogrdno značenje ni u narodu ni u službenoj upotrebi. U narodu se nekada time neodređeno označava svaki stanovnik sa sjevera«.

Činjenica da su se Kranjcima nazivali i lički starosjedioci ukazuje na mogućnost da se kod pojma Kranjac možda radilo i o nazivu za stanovnika Krajine, što posredno otvara mogućnost kako su pojmom Kranjci bili obuhvaćeni i doseljenicima iz drugih »krajina«. Naravno, ovo razmišljanje je samo nadgradnja nad izvore koji jasno ukazuju i na druga tumačenja i predstavlja prilog odgovoru na pitanje koje je otvorio Fedor Moaćanin kada se pitao »otkuda je došao onaj 'manji dio' ličkih 'Kranjaca', koji nije bio s brodske gospoštije.«³⁴ Tražeći podrijetlo Kranjaca ne bi se kao njihovo potencijalno geografsko izvorište zaobići Žumberak koji je također ispočetka dio Kranjske, da bi ga 1535. naselili Uskoci (Vlasi), a koji je s vremenom postao dio Vojne krajine. Starosjedilačko stanovništvo se iz Žumberka mahom raselilo, uglavnom na susjedno područje vlastelinstva Mehovo.

Jasna Andrić pokazuje da je pitanje Kranjaca još uvijek otvoreno: »Iz nekoliko podataka nije moguće dobiti potpuniju sliku o pojavi etnika Kranjac u Lici. Često je to ime za načinom života, govorom, odjećom i, nekad, društvenim položajem obilježene grupe Hrvata, a tako ih zovu i Srbi i Hrvati Bunjevci s kojima Kranjci imaju šaljiva (pa i ozbiljna) nadmetanja. Spominje se da to može biti i opći etnonim za Hrvate, Bunjevce i Kranjce zajedno. Dosta je česta pojava, no, čini se, ne svuda, da se taj naziv nerado prima. Činjenica je da nitko sebe izričito ne naziva Kranjcem.«³⁵

Iz raščlambе proizlazi da pojam Kranjci u Lici i Krbavi krajem 17. i početkom 18. stoljeća obuhvaća doseljeno stanovništvo koje je djelomično bilo podrijetlom iz brdskih krajeva bližih Kranjskoj ili iz kranjskih brda. Najvjerojatnije su Kranjci zapravo etnički heterogeno, mješovito stanovništvo kako iz kranjskih brda tako iz brdskih krajeva bližih Kranjskoj, među koje možemo uvrstiti Čabranski kraj. Ne treba zaboraviti da je taj kraj koncem 17. stoljeća službeno sastavni dio Kranjske, premda pod upravom Dvorske komore. Analizom prezimena popisa iz 1712. godine moguće utvrditi da li se pod pojmom Kranjci u Lici i Krbavi radi o stanovništvu većinom raznolikog južnoslavenskog podrijetla (iako najvjerojatnije pretežito hrvatskog), a vjerojatno manjim dijelom i doseljenika »njemačkog« podrijetla. Ostaje otvoreno pitanje nisu li neki među Kranjcima bili i potomci prije iseljenog hrvatskog stanovništva iz Like i Krbave koji su se vratili u zavičaj svojih predaka. Tražeći podrijetlo Kranjaca ne bi se kao njihovo potencijalno geografsko izvorište zaobići Žumberak koji je također ispočetka dio Kranjske, da bi ga 1535. naselili Uskoci (Vlasi), a koji je s vremenom postao dio Vojne krajine. Činjenica da su se Kranjcima nazivali i lički starosjedioci ukazuje na mogućnost da se kod pojma Kranjac možda radilo i o nazivu za stanovnika Krajine, što posredno otvara mogućnost kako su pojmom Kranjci bili obuhvaćeni i doseljenicima iz drugih »krajina«.

KRANJCI U SLAVONSKOJ KRAJINI (VARAŽDINSKOM GENERALATU) I KRIŽEVAČKOJ ŽUPANIJI

Iako se Kranjci javljaju i Varaždinskom generalatu i Križevačkoj županiji treba preispitati koliko postoji sličnosti sa Kranjcima u Hrvatskoj krajini. Zbog toga se nužno osvrnuti na izvore na pograničnoj regiji koja obuhvaća Varaždinski generalat i Križevačku županiju gdje se relativno često javljao etnik Kranjec. Na prvi pogled učestala pojava prezimena/etnika Kranjec ukazuje da se radi o doseljenicima iz Kranjske. No, u slučaju Križevačke županije i Varaždinskog generalata u 17. stoljeću ne bi sa stopostotnom sigurnošću smjeli donositi zaključak da se pod pojmom Kranjci kriju (samo) doseljenici iz Kranjske.

Neven Budak je upozorio da su u hrvatskim zemljama pretke stanovnika iz današnje Slovenije nazivali »Kranjci«,³⁶ no to samo po sebi precizno ne objašnjava tko su Kranjci koji se sreću u izvorima vezanim uz Varaždinski generalat i Križevačku županiju u 17. stoljeću.

Postoji mogućnost kako su etnikom Kranjci možda bili obuhvaćeni doseljenicima iz raznih »krajina« poput one »Slovenske krajine (Tótásag)« koje je tada, prema nekim mišljenjima bila identična s

³⁴ F. Moaćanin, *Kranjci u Lici*, str. 10.

³⁵ J. Andrić, *O Kranjcima*, str. 9.

³⁶ N. Budak, *Der Einfluss der Migrationen auf die Veränderung der Etnischen Selbstidentifikation im Raum des Mittelalterlichen Slawoniens*, str. 10.

većim dijelom današnjeg gornjeg Prekomurja³⁷, a prema drugima obuhvaćala cijelo današnje Prekomurje i Međimurje.³⁸ No, pri tome drugome mišljenju koje Međimurje stavlja u »Slovensku krajinu«, treba uzeti u obzir da su doseljenici iz Međimurja u Križevačku županiju i Slavonsku vojnu krajinu tijekom 17. stoljeća bili zapisivani kao »Međimurci«, što bi isključilo njihovo terminološko povezivanje s Kranjcima koji su istovremeno zasebno zapisivani pod (prez)imenom »Kranjec«³⁹.

Ukoliko bi se etnik⁴⁰ Kranjec u Križevačkoj županiji i Slavonskoj vojnoj krajinu tijekom 17. stoljeća odnosilo na doseljenike iz »Slovenske krajine« onda bi se svakako radilo o doseljenicima iz prostora koji se kasnije nazivao Prekomurje, odnosno preciznije iz današnjeg gornjeg Prekomurja.

Postoji i mogućnost da se pod pojedinim Kranjcima razumijevaju doseljenici. Kod zadruge Stepinac koja je postojala u Brezariću kraj Krašića predaja kaže da se u tu zadrugu navodno oko 1700. »priženio« jedan Kranjac. U tome kraju je nekada bio običaj svakog došljaka zvati Kranjcem, neovisno o tome da li je bio iz Kranjske ili ne. Sličan primjer imamo i kod srpske zadruge Grubića iz okolice Koprivnice, koju je prema predaji također osnovao došljak-Kranjac.⁴¹

Etnik Kranjec se u popisu kućedomaćina iz 1598. godine spominje vrlo često.⁴² On je najčešći na prostoru između Save i Drave s najvećom koncentracijom u dolini rijeke Drave. U prostoru između Kupe i Save je zabilježen svega tri puta. Etnik Kranjec se javlja na prostoru koji bi logično bio cilj

³⁷ Današnje gornje Prekomurje je većim dijelom obuhvaćalo prostor »Slovenske krajine (Tótásag)«, dok je njegov manji i najistočniji dio pripadao u tzv. »Stražnu krajinu (Őrség)«. Inače je »Slovensku krajinu (Tótásag)«, u 17. stoljeću, osim današnjeg gornjeg Prekomurja obuhvaćao i dio Porabla naseljen slovenskim stanovništvom, tj. dio prostora između rijeke Rabe i današnje slovensko-austrijske granice u Prekomurju. Usp. I. Zelko, Zgodovina Prekmurja, Murska Sobota 1996., str. 81.

³⁸ J. Rotar, Toponimika in etnika v Trubarjevih predgovorih in posvetilih, Zgodovinski časopis, god. 41, br. 3, Ljubljana 1987., str. 467, 470.

³⁹ Boris Golec drži da se nazivi/prezimana Kranjec, Međimurec i Prekmurec međusobno ne isključuju. Kajkavski susjedi su mogli zvati Kranjcima i Prekomurce, neovisno o Kranjcima iz njima zapadnih pokrajina, ne misleći pri tom istu skupinu. Sličan je slučaj sa Bezjacima/Bizjakima - nalazimo ih i na slovenskoj zapadnoj granici (Monfalcone/Tržič sjeverozapadno od Trsta, danas postoji čak i talijanski naziv »Bisiacaria« za tamošnje Talijane). Većina Bizjaka u Slovenskom Primorju dobila je prezime po tim Bizjacima, a ne po kajkavcima.

⁴⁰ Etnici su mogli biti i sekundarni tj. njihovi nositelji su ih mogli steći još u srednjem vijeku (sustav prezimena je kod seljačkog i gradskog stanovništva u Križevačkoj županiji bio relativno ustaljen već u drugoj polovini 15. stoljeća) i sa njima kasnije doći u područje koja se istražuju u ovom radu pa oni nužno ne moraju ukazivati na migracije.

⁴¹ T. Stepinac-Fabijanić, Zadruga Stepinac. Brezarić kod Krašića, Seljačke obiteljske zadruge. Izvorna građa za 19. i 20. stoljeće, knj. 2, Zagreb 1992., str. 40; J. Andrić, O Kranjcima, str. 13.

⁴² Prema J. Adamček, I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1976., broj strane je označen uz svako naselje. Str. 375 vlastelinstvo Donja Stubica, selo Oroslavlje 377 vlastelinstvo Donja Stubica, selo Pustodol 385, vlastelinstvo Susedgrad, selo Prigorje, 388, Šestine i Gračani 390, Slanovec kraj Zagreba 395, Ugra 405, vlastelinstvo Samobor, selo Goli Vrh 406, vlastelinstvo Samobor, selo Klokočevac 432, vlastelinstvo Zelina, selo Ertovec 434, vlastelinstvo Bisag, selo Zalowczy 438, vlastelinstvo Bistrica, selo Podvorčija 441 2x, Slanje 442, Ludbreg (inkvilin), Hrženica kraj Ludbrega 443, isto 445, Veliki Bukovec, Sveti Petar, Kutnjak 447, Đelekovec, Selnica, Zablatje 455, Selanec kraj Križevaca 459, Donji Tkalec 460 2x, Lovrečina 462 2x, vlastelinstvo Rakovec 474, vlastelinstvo Želin sučija Bukevje 480, vlastelinstvo Cesargrad, Peteloslavci 482, vlastelinstvo isto 486, Radakovo - Gorgowcze 490 2x, vlastelinstvo Veliki Tabor, kurija Horvatska i kurija Mali Tabor 491, isto vlastelinstvo, kurija Horvatska 493, Mali Tabor 494, purgarija grada Kostela 495, vlastelinstvo Kostel, Toztochyelo 498, vlastelinstvo Krapina 500, vlastelinstvo Kostel, selo Gorjakovo 501 (sela Ludbreg, Radovići i Retkovec u Zagorju) 502, (sela Orehovec i Boričevac u Zagorju) 504 4x, »Martince« kraj Zaboka 505, Zabok ili okolica 506, Puhakovec ili Ciglenica u Zagorju 510, Prigorje lepoglavskih pavlina 511, vlastelinstvo Lobor, sela Vokanci i Dolkovci 2x, 512 2x grad Lobor (1 građanin, 1 kmet), 522 2x posjed Soteska, 523 posjed Borkovec 7x, posjed Zlatar (ili Ladislavec), 524 vlastelinstvo Oštrc, 531 vlastelinstvo Vinica, sela Lovrečan i Vratno (tu i Kraniacz), 532 vlastelinstvo isto, selo Nova Ves, 535 vlastelinstvo isto, oppidum Vinica, 536 vlastelinstvo isto, selo Peterjanec, 537 vl isto selo Družbinci, 539 2x vlastelinstvo isto, sela Nova Ves i Opeka, 540 4x vlastelinstvo isto, sela Vinica, Čargovec, Čalinec, 541 3x vlastelinstvo Maruševac, 542 Marchan 3x, Druškovec i Beretinec 1x, 543 (grupa posjeda južno od Varaždina), 545 Nedejlanec, 546 Beletinec, 547 3x predgrađe Varaždina, Gornji Kučan, Trnovec, 548 3x Varaždin (kmetovi), 549 2x (sela grada Varaždina), 550 3x isto, 551 Biškupec 2x, Zbelio 1x, 552 Štefanec 555 2x Leštakovec i 556 Šabac. Najsrdačnije zahvaljujem kolegi Ranku Pavlešu na pomoći.

doseljenika iz Štajerske s time da valja napomenuti da u 16. i 17. stoljeću nisam uspio pronaći etnik Štajerec. Zbog toga je pri određivanju podrijetla etnika Kranjec vrlo mala vjerojatnost da se pretežito radilo o doseljenicima iz Kranjske, barem u prostorima između rijeka Save i Drave.

Teritorijalna rasprostranjenost etnika Kranjec bi ukazivalo na to da su u krajem 16. stoljeća stanovnici Kraljevine Slavonije dio doseljenika iz njima zapadnih, a danas etničkih slovenskih prostora, nazvali Kranjci. Iz toga bi trebalo isključiti Prekomurje jer je primjerice već 1651. godine zabilježen etnik Prekmurec (Prekmurecz) u selu Črečan, župa Nedelišće u Donjem Međimurju.⁴³ I kasnije su popisani etnici koji ukazuju na doseljavanje iz Prekomurja. Npr. 1706. je zabilježen etnik Prikomorecz u selu Velika kraj Vrbovca (Križevačka županija),⁴⁴ a 1720. etnik Prekmurecz u Lopatincu (Gornje Međimurje).⁴⁵

Prezime Kranjec (Kranycz) se 1598. na prostoru Križevačke županije spominje u trgovištima Ludbreg i Rakovec te u selima: Slanje, Hrzenica, Sveti Petar Ludbreški, Kutnjak, Selnica, Đelekovec, Veliki Bukovec, Zablatje, Selanec, Lovrečka Velika i Donji Tkalec.⁴⁶ Iz prostornog rasporeda naselja moguće je zaključiti veću koncentraciju Kranjaca u podravskom dijelu Križevačke županija gdje je zabilježeno 11 osoba s ovim prezimenom, dok je u prigorskom dijelu županije popisano 6 osoba koje su imale prezime Kranjec.

U župi Ivanić se 1649. prezime Kranjec spominje u selima Lepšić, Šemovci i Donji Šarampov, a iduće, 1650. u župi Dubrava se isto prezime spominje u selu Ladina.⁴⁷ Etnik Kranjec je zabilježen 1659. godine u naseljima: Virje, Imbriovec, Zablatje, Rasinja, Ludbreg, Seretinovec, Veliki Bukovec, Mali Bukovec, Petrovo selo (Sv. Petar), Cerinkovec, Botinovec, Struga, Hemuševci, Obrankovec i Slanje,⁴⁸ a 1673. u Botinovcu, Pustakovcu i Cenkovcu.⁴⁹

Prezime Kranjec je zapisano u slijedećim selima dubravske župe 1662. godine: Ladina, Radulec, Kostanj i u Graberskoj ulici.⁵⁰ Etnik Kranjec je 1668. godine popisao u selima Tučenik, Cugovec, Mali Brezovec, Veliki Brezovec, Kloštar Ivanić, Šemovci. Isti etnik je 1674. zabilježen u Tučeniku i Cugovcu.⁵¹ Prezime Krajniz je popisano među haramijama utvrde Sigetec 1678. godine.⁵² Kranjci se 1679. spominju u Ladini, Radulcu, Graberskoj, Kloštar Ivaniću, Cagovcu, Bregima (kraj Ivanića), Lepšiću i Šemovcima. Godine 1688. popisani su slijedećim naseljima: Tučenik, Ladina, Veliki Novaki, Dubrava, Graberci, Ivanska, Derkatica, Šušnjari, Bregi (kraj Ivanića), Sobočani i Šemovci.⁵³

Prezime Kranjec je danas na području nekadašnje Križevačke županije i Varaždinskog generalata, popisano u slijedećim naseljima: Bađinec, Bedenik, Bjelovar, Brdo Orehovečko, Celine, Čemernica Lonjska, Donji Šarampov, Dubrava, Đurđevac, Ferdinandovac, Graberje Ivaničko, Guščerovec, Haganovac, Haganj, Hrzenica, Ivanska, Karane, Kloštar Podravski, Koprivnica, Križevci, Kuzminec, Ludbreg, Ljubešćica, Maglenča, Molve, Miličani, Nova Rača, Novigrad Podravski, Petrinja, Prekobrdo, Prugovac, Radulec, Repaš, Rovišće, Sigetec, Starigrad, Sveti Petar Čvrstec, Tvrda Reka, Trojstveni Markovac, Trema, Rasinjica, Veliki Bukovec, Veliko Trojstvo, Zrinski Topolovac, Zvekovac, Zvonik i Žabnica.⁵⁴

⁴³ NAZ, KV, Prot. 6/VI, str. 45'.

⁴⁴ NAZ, KV, Prot. 130/I, str. 600.

⁴⁵ Monumenta Zrinyiana (dalje: MZ), knj. 2, Budapest 1991., str. 541.

⁴⁶ Popisi i obračuni poreza, str. 441-463.

⁴⁷ NAZ, KV, Prot. 5/V, str. 7, 8, 12, 24.

⁴⁸ NAZ, KV, Prot. 89/Ia, str. 71, 123, 124, 150, 174, 178, 186, 188, 190, 220, 223, 251, 252-254, 282. Iste se godine u selima Vrbanovec, Sv. Elizabeta (danas Jalžabet) i Donja Poljana u Varaždinskoj županiji (na granici sa Križevačkom) spominje etnik Kranjec NAZ, KV, Prot. 89/Ia, str. 283, 312, 317.

⁴⁹ NAZ, KV, Prot. 4/IV, str. 20, 20', 21.

⁵⁰ NAZ, KV, Prot. 5/V, str. 134, 135, 137, 168, 168', 170.

⁵¹ NAZ, KV, Prot. 5/V, str. 125, 126, 159', 160', 161, 184', 185'.

⁵² STLA, Militaria, Sch. 254.

⁵³ NAZ, KV, Prot. 105/I, str. 9, 30, 30', 31', 32', 145, 150', 151', 152, 164', 165, 168, 174, 177.

⁵⁴ F. Maletić, P. Šimunović, Hrvatski prezimenik, knj. 1, Zagreb 2008., str. 708.

Etnik Kranjec je zabilježen 1700. godine u naseljima: Struga, Obrankovec, Ludbreg, Hrastovsko, Kučan, Kuzminec, Koledinec, Rasinja, Veliki Otok, Komarnica (danas Novigrad Podravski), Mostić, Virje i Hampovica.⁵⁵ Kranjci su popisani 1701. godine u selima: Bregi (kraj Ivanića), Sebovec, Potok, Stružec, Ivanska, Grabersko (danas Grabrić), Zetkan, Veliki Novaki, Radulec i Tučenik,⁵⁶ 1706. godine u naseljima: Gaj, Gušćerovec, Ledina, oslovci, Donji Tkalec, Gostovci i Vrbovec⁵⁷, a 1716. godine u: Dubovici, Peterancu, Pitomači, Koprivničkom Ivancu, Kuzmincu, Grbaševcu, Rasinji, Cvetkovcu, Hrastovskom, Ludbregu i Apatiji.⁵⁸ U 17. stoljeću su doseljenici s etnikom Kranjec zabilježeni u više slučajeva na prostoru grada Koprivnice.⁵⁹ Isti etnik je zabilježen i na drugim gradskim područjima, npr. zagrebačkom gdje se 1664. Kranjci spominju u Novoj Vesi.⁶⁰

Krajem 16. stoljeća javlja se i prezime Korošec.⁶¹ Na prostoru Varaždinskog generalata prezime Korošec je zapisano u Drnju 1659. i 1700. godine te u istoj župi 1716. godine u selu Peteranec.⁶² Slični etnik »Korusich« zabilježen je u selu Ladina (župa Dubrava kraj Vrbovca).⁶³ Etnik »Korosech odnosno Korošecz« je 1698. zabilježen u međimurskim Mons Globoko i Mons Minor Leskovec, a 1720. u Mons Koncovčak.⁶⁴ To bi na prvi pogled moglo ukazivati na to da su stanovnici Kraljevine Slavonije razlikovali Kranjce i Korošce, tj. da se etnik Korošci odnosi na doseljenike s prostora unutarnjoaustrijske zemlje Koruške. No, da li je stvarno tako? Kod tvorbe prezimena Korošec postoji stanovita mogućnost da se ono razvilo od mađarske riječi »koros« koja označava vremesnog čovjeka (u godinama).⁶⁵

Prezime Korošec je danas prošireno područjem Križevačke županije i Varaždinskog generalata, te je ono 2001. popisano u slijedećim naseljima: Đelekovec, Gabajeva Greda, Imbriovec, Jarek Bisaški, Kuzminec, Koprivnica, Molve, Mali Otok, Pitomača, Pustakovec, Selnica Podravska, Sigetec, Velika Črešnjevica, Virje i Zablatje.⁶⁶

Postojanje etnika Korošec, pod uvjetom da bi prihvatili njegovu vezanost uz unutarnjoaustrijsku zemlju Korušku, bi nam moglo pomoći u ograničavanju etnika Kranjec na doseljenike s prostora današnje Štajerske i vjerojatno Kranjske, tim više što ni u 16. ni u 17. stoljeću nije, bar za sada, pronađen etnik Štajerec. No, i pri tome treba biti oprezan jer već početkom 18. stoljeća, točnije 1720. imamo zabilježen etnik »Stajerecz« u gornjomeđimurskom selu Bračovec (Mons Brachovcz).⁶⁷ Iako je prezime Štajerec postojalo na prostoru današnje Slovenije i zabilježeno je u više matičnih knjiga, ono se 1931. više nigdje na slovenskom prostoru ne spominje.⁶⁸

⁵⁵ NAZ, KV, Prot. 91/III, str. 50, 52, 62, 65, 66, 94, 95, 98, 110, 193, 194, 204, 234. Iste se godine u selima Donje Selo (Villa Inferior) u župi Sv. Elizabeta (danas Jalžabet) i Poljana u Varaždinskoj županiji (na granici sa Križevačkom) spominje etnik Kranjec NAZ, KV, Prot. 91/III, str. 12, 14

⁵⁶ NAZ, KV, Prot. 105/I, str. 243', 248', 264, 264', 287', 295', 296, 306.

⁵⁷ NAZ, KV, Prot. 130/I, str. 256, 359, 443, 456, 491, 600, 610.

⁵⁸ NAZ, KV, Prot. 178/II, str. 20, 44, 67, 147, 160, 161, 163, 175, 176, 177. Na str. 178 je jedan Kranjec popisao u Martijancu, u Varaždinskoj županiji, na samoj granici s Križevačkom županijom. U susjednoj župi Sveta Elizabeta – Jalžabet je Kranjec zabilježen u selu Kelemen.

⁵⁹ Usp. H. Petrić, Koprivnica u 17. stoljeću – okoliš, demografske, društvene i gospodarske promjene u pograničnom gradu, Koprivnica 2005.

⁶⁰ KAZ, ACA, fasc. 17, br. 92.

⁶¹ Oblik etnika Korossecz, usp. Popisi i obračuni poreza, str. 487 Radakovo, selo Gorgowcze, str. 493 Mali Tabor, str. 540 vlastelinstvo Vinica, selo Volinec. Oblik Koroszych je na str. 526 popisao na vlastelinstvu Selnica (u današnjem Hrvatskom zagorju).

⁶² NAZ, KV, Prot. 89/I, str. 101; Prot. 91/III, str. 120; Prot. 178/II., sr. 44.

⁶³ NAZ, KV, Prot. 5/V, str. 134.

⁶⁴ A. Frančić, Međimurska prezimena, Zagreb 2002., str. 329.

⁶⁵ L. Hadrovics, I. Nyomárkay, Mađarsko-hrvatski rječnik, Budapest 2003., str. 286.

⁶⁶ F. Maletić, P. Šimunović, Hrvatski prezimenik, knj. 1, Zagreb 2008., str. 685.

⁶⁷ MZ, knj. 2, str. 546.

⁶⁸ Začasni slovar slovenskih priimkov, Ljubljana 1974. Po drugoj strani Kranjc/Krajnc i sl. te Korošec su u Sloveniji dva prilično raširena prezimena.

Ako bi se prihvatilo ovo tumačenje, onda bi razmišljanja o tome da su u hrvatskim zemljama pretke najvećeg dijela današnjih Slovenaca nazivali »Kranjci« trebalo proširiti i na to da su ih nazivali i »Korošci« i »Štajerci«. No, to treba isključiti jer prezime Korošec ne označava doseljenika iz unutar-njoaustrijske pokrajine Koruške. Naime, kraj Križevaca je postojalo naselje Koruška pa bi (i) uz njega mogao biti vezano ovo prezime. Ako bi se prihvatila vezanost etnika Korošec uz naselje Koruška kraj Križevaca i nepostojanje etnika Štajerac u 17. stoljeću, onda bi tumačenje etnika Kranjec (krajem 16. i u 17. stoljeću), iz hrvatsko-slavonske perspektive, moglo biti prošireno na doseljenike iz čitavog slovenskog etničkog prostora koji se nalazio u sklopu unutarnjoaustrijskih zemalja. Od onih stanovnika koji su popisani pod etnikom Kranjec tijekom 17. stoljeća najvjerojatnije valja isključiti doseljenike iz Prekomurja. Time bi možda smjeli korigirati ranije iznijeti stav Nevena Budaka da su u hrvatskim zemljama pretke stanovnika današnje Slovenije nazivali »Kranjci«, na taj način da se isključe nekadašnji stanovnici Prekomurja, ako ne cijeloga onda barem donjega koje je do druge polovice 18. stoljeća spadalo u sastav Zagrebačke biskupije.

Kako su se od svih unutarnjoaustrijskih zemalja u Kraljevinu Slavoniju najviše doseljavali stanovnici iz zemlje Štajerske možda su doseljenici poznati pod nazivom Kranjci, barem djelomično, podrijetlom iz te zemlje. Tim više ako znamo da se na štajerskom području od druge polovice 16. stoljeća »odhajanje kmečkih sinov v tujino še povečalo«. ⁶⁹

Valja podsjetiti i to da se zemlja Štajerska u svom kasnijem opsegu prostirala preko područja nekadašnjih triju krajina: Savinjske, Podravske i Karantanske. ⁷⁰ Ne treba zaboraviti i to da je zemlja Kranjska isprva funkcionirala kao krajina. ⁷¹ Možda je upravo zbog tih krajina koje su graničile sa Kraljevnom Slavonijom kod stanovnika koji su živjeli u zemljama Štajerskoj i/ili Kranjskoj, odnosno doseljavali se iz njih, postao naziv Kranjci.

Ukoliko se ubuduće prihvatiti ovo razmišljanje, ostaje još uvijek nejasno kako se i u nekim donjoštajerskim matičnim knjigama javlja etnik Kranjec sredinom 17. stoljeća. Npr. u župi Juršinci ima dosta upisa s prezimenom Kranjec (Krainiz, Kraniez) ⁷², a varijanta prezimena Krainz se javlja primjerice u Ljutomeru 1654. godine. ⁷³ Da li je u njima moguće tražiti doseljenike iz neke druge »krajine« teško je reći. U Juršincima i Ljutomeru Kranjec možda može označavati Prekomurca, »Vogrina«, »Ogrina«, odnosno doseljenika s druge strane Mure. Valja istaknuti i to da se jedan dobar dio stanovništva Štajerske tijekom 17. i 18. stoljeća zvao Krajincima-Kranjcima. Oni su živjeli na širokom području između brda Boč i rijeke Save, koje graniči s današnjom Hrvatskom. ⁷⁴ To otvara mogućnost da je barem jedan dio stanovnika Križevačke županije i Varaždinskog generalata mogao etnik Kranjec dobiti i prije doseljavanja na ove prostore .

Pri ovome razmatranju ne treba isključiti ni djelomičnu mogućnost da se pod nekim »Kranjcima« kriju »povratnici« odnosno potomci ranijih iseljenika s ovih prostora, iako je to gotovo nemoguće dokazati. Kao analogiju je moguće uzeti razmišljanje o tome da se kod doseljenika u Liku koji su krajem 17. stoljeća zabilježeni kao Kranjci barem djelomično krije hrvatsko stanovništvo što je sam ranije izložio u stavovima Fedora Moačanina koji je smatrao kako se pod pojmom Kranjci u Lici se krajem 17. i početkom 18. stoljeća razumijevaju hrvatski povratnici iz tadašnje vojvodine Kranjske. ⁷⁵ Isto tako

⁶⁹ S. Vilfan, Kmečko prebivalstvo po osebnom položaju, u: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarni panog, II. zvezek – Družbena razmerja in gibanja, Ljubljana 1980., str. 340.

⁷⁰ P. Štih, V. Simoniti, Slovenska povijest do prosvjetiteljstva, Zageb 2004., str. 103.

⁷¹ A. Komac, Od mejne grofije do dežele, Ljubljana 2006.

⁷² Škofijski arhiv Maribor (ŠAM), Matična knjiga vjenčanih, župa Sv. Lovrenc – Juršinci 1624-1662.

⁷³ ŠAM, Matična knjiga vjenčanih, župa Ljutomer (Sv. Ivan Krstitelj) 1653-1674.

⁷⁴ J. Rigler, Jezikovnokulturna orijentacija Štajercev v starejših obdobjih, u: Svet med Muro in Dravo, Maribor 1968, str. 666. Boris Golec me upozorio na naselje Sv. Petar u Krajini (St. Peter in Crain) iz sredine 18. stoljeća tj. današnju Bistrica ob Sotli (nedaleko Kumrovcu).

⁷⁵ F. Moačanin, Kranjci u Lici, Etnološka tribina, 9, Zagreb 1986., str. 7-10.

valja naglasiti kako je pojam Kranjec imao savim druga značenja u 19. stoljeću u različitim regijama današnjeg prostora Republike Hrvatske.⁷⁶

Johan (Janez) Weichard (Vajkard) Valvasor⁷⁷ je, na što sam već upozorio, u svojem opisu Kranjske krajem 17. stoljeća uz ostale upotrebne jezike - kranjski, ilirski, hrvatski, dalmatinski, kočevski, istarski, talijanski, furlanski i njemački, zabilježio postojanje (i upotrebu) »slavonskog« jezika u Kranjskoj.⁷⁸ Ne ulazeći u složenu jezičnu situaciju na prostoru Kranjske krajem 17. stoljeća, najlogičnijim mi se čini da je Valvasorov »slavonski« jezika zapravo kajkavština. Ukoliko se budućim istraživanjima potkrijepi ovo razmišljanje još uvijek nije jasno da li oni stanovnici koji u Kranjskoj krajem 17. stoljeća govore »slavonskim« jezikom predstavljaju izbjeglice pred osmanskim prodorima iz prostora Kraljevine Slavonije.

Ako bi uzeli u obzir razmišljanja Fedora Moačanina vezana uz Kranjce u Lici, mogli bi, barem kod dijela doseljenika u Križevačku županiju i Varaždinski generalat koji su označeni etnikom Kranjec, ostaviti otvorenim pitanje nisu li neki među njima bili i potomci prije iseljenog stanovništva koji su se vratili u zavičaj svojih predaka. Moguće je kako su Kranjci i u Križevačkoj županiji i u Varaždinskom generalatu, što je i za Liku te Krbavu dokazao Marko Šarić, etnički vrlo heterogeno stanovništvo. S time da mi se najlogičnijim čini rješenje kako se pod etnikom Kranjec koji je relativno često zabilježen na prostoru Križevačke županije i Varaždinskog generalata tijekom 17. stoljeća kriju razni doseljenici sa, uvjetno rečeno, dijelova slovenskog etničkog prostora.

UMJESTO ZAKLJUČKA

U slučaju Kranjaca u Slavonskoj Vojnoj krajini (Varaždinskom generalatu) postoji mogućnost kako su ovim etnikom možda bili obuhvaćeni doseljenicima iz raznih »krajina«. Valja podsjetiti i to da se zemlja Štajerska u svom kasnijem opsegu prostirala preko područja nekadašnjih triju krajina: Savinjske, Podravske i Karantanske. Kako su se od svih unutarnjoaustrijskih zemalja u Kraljevinu Slavoniju najviše doseljavali stanovnici iz Štajerske možda su doseljenici poznati pod nazivom Kranjci u Slavonskoj Vojnoj krajini, barem djelomično, štajerskog podrijetla. Pri ovome razmatranju ne treba isključiti ni djelomičnu mogućnost da se pod nekim »Kranjcima« kriju »povratnici« odnosno potomci ranijih iseljenika s ovih prostora, iako je to gotovo nemoguće dokazati. Kao analogiju je moguće uzeti razmišljanje o tome da se kod doseljenika u Liku, u Hrvatskoj Vojnoj krajini, koji su krajem 17. stoljeća zabilježeni kao Kranjci barem djelomično krije hrvatsko stanovništvo. Ako bi uzeli u obzir razmišljanja Fedora Moačanina vezana uz Kranjce u Lici, mogli bi, barem kod dijela doseljenika u Križevačku županiju i Varaždinski generalat koji su označeni etnikom Kranjec, ostaviti otvorenim pitanje nisu li neki među njima bili i potomci prije iseljenog stanovništva koji su se vratili u zavičaj svojih predaka. Moguće je kako su Kranjci i u Križevačkoj županiji i u Varaždinskom generalatu, što je i za Liku te Krbavu dokazao Marko Šarić, etnički vrlo heterogeno stanovništvo. S time da mi se najlogičnijim čini rješenje kako se pod etnikom Kranjec koji je relativno često zabilježen na prostoru Križevačke županije i Varaždinskog generalata tijekom 17. stoljeća kriju razni doseljenici sa, uvjetno rečeno, raznih dijelova slovenskog etničkog prostora.

⁷⁶ J. Rotar piše: »Najbrž se je v 19. stouletju izoblikoval zagrebški sopomen leksema Kranjec (Kranjac), mogoče med tamkajšnjimi ilirci, v svojih maksimalnih političnih in kulturnih težnjah razočaranih spričo razhajanja s Slovenci; ta sopomen ima analgoni slabšalni prizvok kot »švabski«, a je danes že skoraj docela pozabljen. Toda izraz Kranjec, kranjski so prebivalci Like in Krbave ter Slavonije, torej štokavci, vse 19. in v začetku 20. stouletja uporabljali tudi za prebivalce Gorskega Kotarja in za druge kajkavce in Slovence, vendar le razločevalno do sebe in ne slabšalno.« Usp. J. Rotar Viri, Trubarjevog poimenovanja dežel in ljudstev in njegova dediščina, Zgodovonski časopis, letnik 42, št. 3, Ljubljana 1988., str. 343.

⁷⁷ O Valvasoru usp. B. Reisp, Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor, Ljubljana 1983.

⁷⁸ J. V. Valvasor, Slava vojvodine Kranjske (izabrana poglavja), Ljubljana 1994., str. 17.

SUMMARY

The author refers to sources in the Croatian-Slavonian Military Border in which the ethnic of the man from Carniola was relatively common. In case of the people from Carniola in the Slavonian Military Border, there is a possibility that this ethnic might have included the immigrants from various border-lands. It is important to note that the land of Styria in its later scope covered the area of the three former border-lands: Savinja, Podravina and Carantania. Since from all of the lands of inner Austria the Kingdom of Slavonia was primarily inhabited by inhabitants from Styria, it could be possible that the immigrants called »Kranjci«(the people from Carniola) could be, at least partly, of Styrian origin. In the context of this contemplation one should not exclude the possibility that some of the people called »Kranjci« are in fact »returnees« or descendants of former immigrants from these areas, although this is almost impossible to prove. In any case, the paper represents a contribution to further discussions about Croatian-Slovene relations in the Early Modern Period.